

DOI: 10.59560/18291155-2025.2-58

ՆԱԶԵԼԻ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

ՀՊՏՀ «Հասարակական գիտությունների»
ամբիոնի պրոֆեսոր,
իրավաբանական
գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր



**ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ
ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ**

Ամփոփագիր

Ժամանակակից աշխարհում իրավագիտության սկզբունքային և ամենապատասխանատու իրավական տեսական և օրենսդրական նշանակության կարևորագույն հիմնախնդիրներից մեկը պետական իշխանության մարմինների իրավասահմանման գործունեությունն է:

Իրավասահմանումը (իրավաստեղծագործությունը)՝ որպես պետաիրավական ինստիտուտ, ունի բովանդակային մի շարք այնպիսի էական բաղադրիչներ, որոնք հավասարազոր են իրավունքի այնպիսի սկզբունքների, ինչպիսիք են իրավական օրինականությունը, ժողովրդավարությունը, հրապարակայնությունը և այլ հատկանիշներ, որոնք ներհատուկ են իրավական այլ ինստիտուտների, օրինակ՝ գիտականությանը, արհեստավարությանը:

Իրավաստեղծագործությունը լայն իմաստով՝ որպես իրավական կատեգորիա, ունի բովանդակային կառուցվածքի բաղադրիչներ, որոնք վկայում են վերջինիս փուլերի, տեսակների, օրենսդրության համակարգման, իրավաբանական տեխնիկայի, դրա տարրերի մասին:

Պետական մարմինների իրավաստեղծագործության արդյունքը, դրա ռիսկը խոսում է իրավական ակտի նախագծման պահից «իրավաբանական տեխնիկային» ներկայացվող պահանջների կատարյալ պահպանվածության մասին, որը իրավական ակտի գործնական կիրառման ընթացքում վկայում է այն ստեղծագործած մարմնի հեղինակության, հասարակական կարծիքի և վերլուծությունների, իրավական ակտի տվյալ պահի հասարակական պահանջի և իրավական ճշգրիտ կարգավորումների մասին և իր սպառողական

արժեքով վեր է ածվում նորմատիվային բնույթի առօրյա կիրառման ակտի:

Ժամանակակից իրավագիտության ոլորտում իրավաբանական տեխնիկան՝ որպես իրավունքի մեծարժեք իրավական ինստիտուտ, որպես իրավասահմանման առանցք, իրավագետների կողմից բացահայտվում և քննարկվում է որպես տեսական և կիրառական իրավագիտական առանձին գիտական դասընթաց, ինքնուրույն իրավական կարգավորման ոլորտ, որի իմացությամբ է պայմանավորված պետական մարմինների կողմից ընդունած իրավական ակտերի որակը:

Հոդվածում գիտական բացահայտումների և վերլուծությունների միջոցով ընտրանքային կարգով ուսումնասիրվել է ՀՀ կառավարության վերջին տարիներին տնտեսության բարեփոխումներին ուղղված որոշումներից մեկը, որի մշակման գործընթացները վկայում են, որ նրա հեղինակները անտեղյակ են իրավական ակտին ներկայացվող «իրավաբանական տեխնիկայի» հնարքներից:

Հիմնաբառեր. իրավասահմանում, իրավաստեղծագործություն, իրավաբանական տեխնիկա, սուբսիդիա, տոկոսադրույք, տնտեսական ռիսկ, տնտեսական օժանդակություն, օժանդակության միջոց:

Իրավագիտությունը չի կարող անտարբերությամբ ընդունել այն նոր տերմինաբանական գոյացությունները, որոնք հասարակական կեցության գիտատեխնիկական առաջընթացին համահունչ թելադրում են իրավական գիտություններին և ճանապարհի հարթում նոր իրավական կատեգորիաների և առանձին իրավական ինստիտուտների նորագույն իրավական տերմինաբանության համալրմանը, որոնք իրենց զգացնել են տալիս հատկապես իրավունքի նյութական նորմերի պահանջները գործնականում վարույթային եղանակներով կյանքի կոչելիս:

Նոր իրավական կատեգորիաների, տերմինների, հասկացությունների ձևավորման, դրանց ընկալման, ճանաչողության նպատակներով վերջիններիս տեսական բացահայտումները, կարծում ենք, անհրաժեշտություն են ազգային իրավագիտության նվաճումները մայրենի լեզվում սեփականաշնորհելու և իրավագիտության հարուստ նվաճված դրույթները բազմապատկելու համար:

Գիտական հոդվածի ներկայացված վերտառությունը հեռու է լեզվաբանական նորույթի հավակնությունից, այն առօրյա կիրառմամբ համահունչ է ՀՀ պետական մարմինների իրավասահմանման գործնական բնույթին, որով պայմանավորված են ներկայացուցչական և գործադիր իշխանության մար-

միներն կողմից ընդունած ինչպես նորմատիվային, այնպես էլ ենթաօրենսդրական ակտերը, որոնք հասարակական, պետական կյանքի կարգավորման հենասյուներն են:

Նպատակը քննարկվող նյութի գործածական շրջանակների ոչնչով չհիմնավորված իրավաբանական և իրավագիտական նոր սահմանումների արմատավորումն է իրավունքի մի շարք այնպիսի ճյուղերում, ինչպիսիք են քաղաքացիական, ֆինանսական, հարկային, մաքսային, բյուջետային, բանկային իրավունքի ճյուղերը, որոնց ներհատուկ է ցանկացած խախտման դեպքում պետական հարկադրանքի կիրառումը:

Իրավագիտական նոր սահմանումները, ըստ էության, հայտնագործություններ են, որոնք տարրական իրավագիտության անտեղյակության, ժամանակին հանձնարարված մասնագիտական նյութերը չյուրացնելու պատճառ են, որով պետական ապարատը համալրած իրավաբան և այլ մասնագիտությունների ներկայացուցիչները, որպես կենսաբանական երևույթ համալրելով պետական ապարատը, վեր են ածվում ընդհանրացված «ռեսուրսի»՝ կորցնելով իրենց մասնագիտական որակները:

Ժամանակակից աշխարհի բոլոր պետություններում, առօրյա գործադիր-կարգադրիչ գործունեությամբ իրենց մեծածավալ աշխատանքների տեսակարար կշռով սահմանազատվում են գործադիր իշխանության մարմինները:

Ներկա ժամանակաշրջանում, մեր երկրի սոցիալ-տնտեսական կյանքում արմատավորվում են սեփականության նոր ձևերը և շուկայական հարաբերությունները, դրվում է գիտության անմիջական արտադրողական ուժի վերածելու խնդիրը, միաժամանակ օրակարգի հարց է դառնում արտաքին տնտեսական հարաբերությունների ուսումնասիրությունը և հասարակության կարիքների համար իրավական նոր և արդյունավետ սահմանումների ամրագրումը, որը բարձրացնում է իրավունքի և իրավակարգավորումների դերը և նշանակությունը պետության իրավաստեղծ գործունեության ոլորտում:

Այսօր, պետությունների արտաքին տնտեսական համագործակցությունն իրականացվում է եվրոպական և Եվրասիական տնտեսական միությունների ակտիվ մասնակցությամբ, որոնք տնտեսական և իրավական մեթոդներով ուղղորդում են պետությունների միջազգային առևտրատնտեսական, ֆինանսական, ռազմական համագործակցությանը՝ խստորեն պահպանելով մասնակից ցանկացած պետության տնտեսական և պետական ինքնիշխանությունը և անվտանգությունը միջազգային բազմաճյուղ համագործակցության ոլորտում:

Տնտեսության և պետական իշխանության սուվերենության և ազգային անվտանգության ապահովման միակ ճշմարիտ ուղին ՀՀ ներկա կառավարությունը տեսնում է գիտելիքահենք հզոր պետության կառուցմամբ:

Գիտության բնագավառում կառավարության քաղաքականությունը նպատակաուղղված է գիտելիքների բոլոր ճյուղերի դինամիկ առաջադիմության և զարգացման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծմամբ առավել հեռանկարային ուղղություններում կադրերի մասնագիտական, նյութական և ֆինանսական ռեսուրսների համակենտրոնացմանը, որը միտված է արագացնել տնտեսական և սոցիալական նախատեսված նպատակների իրականացումը, ապահովել հասարակության հոգևոր զարգացումը, երկրի հուսալի պաշտպանությունը:

Ներկայումս տնտեսական գործունեության ոլորտում ծագող հասարակական հարաբերությունների ռեալ գոյություն ունեցող համակցությունը ինչպես ներքին տնտեսական, այնպես էլ արտաքին առևտրատնտեսական համագործակցության բնագավառում այնքան է ընդլայնվել և բարդացել, որ ծայրահեղ անհրաժեշտություն է առաջացել տնտեսական գործունեության հանրային իրավական կարգավորումը ճանաչել որպես իրավունքի ինքնուրույն ենթաճյուղ: Սա է պատճառը, որ տնտեսական գործունեության հանրային իրավական կարգավորման հիմնախնդիրը իրավունքի տնտեսության մեջ առևտրատնտեսական գործունեության պրակտիկայից բխող անհրաժեշտություն է, իսկ ոլորտը կարգավորող որակապես բարձր օրենսդրության ձևավորումը՝ կենսական անհրաժեշտություն: Տնտեսական բարեփոխումներին համահունչ՝ իրավագիտության ոլորտում խնդիրն այն է, որ պետք է գույքի, ապրանքի, առևտրատնտեսական գործունեության ոլորտում ծավալվող հարաբերությունների հետազոտության միջոցով բացահայտել իրավունքի և ձևավորվող նոր օրենսդրությունը որպես տնտեսվարման հանրային իրավունքի համալիր ենթաճյուղերի կարգավորման առարկայի հասկացություն և այն սահմանազատել ավանդական քաղաքացիական և մասնավոր իրավունքի այլ ճյուղերի կողմից կարգավորվող հասարակական հարաբերություններից:

Ներկայումս, հասարակության զարգացման գիտատեխնիկական առաջընթացի շնորհիվ գիտության նվաճումները ներդնելով նյութական բարիքների արտադրության գործընթացում՝ նպաստում են ապրանքային արտադրության քանակական և որակական փոփոխությունների, արտադրողականության աճի բարձրացմանը: Ձևավորվում են շուկայական տնտեսության նոր, ապրանքային հարաբերություններ, որոնց մասնակիցների (սուբյեկտների) գույքային

իրավունքների պաշտպանությունը տեղիք է տալիս քաղաքացիական միասնական իրավունքի ճյուղի համակարգում նոր՝ «ձեռնարկատիրական», «գործարարական», «առևտրային», «բիզնես», ինչպես նաև «տնտեսական» իրավունքի իրավական ինստիտուտների ի հայտ գալու:

Անդրադառնալով քաղաքացիական իրավունքի համակարգից գույքային իրավունքների հանրային իրավական կարգավորումների սահմանա-
զատմանը՝ որպես համալիր ենթաճյուղի և տնտեսական գործունեության ոլորտում պետական կարգավորում պահանջող արտադրատնտեսական հարաբերությունների ինքնուրույն զանգվածի վկայակոչենք ՀՀ կառավա-
րության «Տնտեսության արդիականացման միջոցառումների մասին» նորմա-
տիվային բնույթի ենթաօրենսդրական ակտերը՝ որպես տնտեսական օրենսդրության նոր զարգացումներ, որոնք իրավական բարեփոխումների ճանապարհով ամրագրում են տնտեսության պետական կարգավորման նոր ձևերի և մեթոդների արմատավորման անհրաժեշտությունը:

Այսօր, ավելի քան երբևէ, ակտիվ աշխատանք է տարվում օրենսդրության համակարգման ուղղությամբ: Այս կապակցությամբ կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում իրավունքի համակարգի հետ կապված այնպիսի հիմնա-
խնդիրների ուսումնասիրությունը, ինչպիսիք են՝ իրավունքի և օրենսդրության համակարգի միասնականությունը, իրավունքի նոր ճյուղերի և ենթաճյուղերի սահմանազատումը, ինչպես նաև իրավունքի ներքին ճյուղային կառուցվածքի վերադասավորումներին վերաբերող հարցերը:

«Տնտեսական օրենսդրություն» հասկացությունը՝ որպես իրավական կատեգորիա, ինչպես հիշատակվեց, բոլոր ժամանակներում տնտեսական վեճերի առարկա է: Այսօր էլ իրավագիտության մեջ տնտեսական օրենս-
դրության կապակցությամբ կարծիքները տարբեր են:

Տնտեսական օրենսդրությունը գործող իրավական օրենսդրության մի մասն է, որին բնորոշ են ընդհանուր օրենսդրության բոլոր սկզբունքները:

Ընդհանրություններով հանդերձ, այն ունի մի շարք առանձնահատ-
կություններ՝ պայմանավորված հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտների տնտեսական հարաբերությունների առանձնահատկություններով: Դրանց ծագման հիմքը արտադրատնտեսական հարաբերությունները, նյութական բարիքների արտադրությունը և բաշխումն են, որոնց իրավական կարգա-
վորումը կազմակերպվում է կենտրոնացված-ուղղահայաց կամ հորիզոնական ներգործության մեթոդներով: Դրանք նպաստում են արտադրության կենտրո-

նացմանը, պետական միասնական հսկողության իրականացմանը ինչպես հանրային, այնպես էլ մասնավոր անհատական գործունեության նկատմամբ:

«Տնտեսական օրենսդրություն» հասկացության և դրա բովանդակության ճիշտ ըմբռնմանը մեծապես օգնում է ՀՀ «Քաղաքացիական օրենսգիրքը», որի 2-րդ հոդվածում, որպես արտադրատնտեսական գործունեության բացատրություն բերված է «Ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացությունը, ըստ որի՝ ձեռնարկատիրական է համարվում անձի ինքնուրույն, իր ռիսկով իրականացվող գործունեությունը, որի հիմնական նպատակը գույք օգտագործելուց, ապրանքներ վաճառելուց կամ ծառայություններ մատուցելուց շահույթ ստանալն է:

Իրավաբանական գրականության մեջ, հիմք ընդունելով «Ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացության հիմնական հատկանիշները, այսօր փորձեր են կատարվում լուսաբանել «Տնտեսական գործունեություն» հասկացությունը:

Տնտեսական գործունեություն պետք է համարել օրենքով չարգելված ցանկացած գործունեություն, որն ուղղված է եկամտի (շահույթի) ստացմանը՝ անկախ այդ գործունեության արդյունքում օգուտներ ստանալուց կամ դրանց բացակայությունից:

Հիշատակված ապրանքադրամական արժեքները ձևավորվում, երևան են գալիս ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ իրավաբանական անձանց տնտեսական-տնտեսվարման գործունեության շնորհիվ: Իրավական հիմքը օրենքները և այլ ենթաօրենսդրական ակտերն են, որոնք գույքային իրավահարաբերությունների մասնակիցներին ուղղորդում են ընդհանուր տնտեսության արդիականացման նպատակային միջոցառումների մշակմանը, ինչպես նաև աջակցման տնտեսական և սոցիալական նշանակության խնդիրների լուծմանը:

Քաղաքացիական շրջանառության ոլորտում հասարակական ամբողջական արդյունքը կարող է արտադրվել և բաշխվել ինչպես իշխանակազմակերպական, այնպես էլ կամային-պայմանագրային հարաբերությունների միջոցով, որոնք կարող են դրսևորվել առևտրային կազմակերպությունների փոխադարձ հարաբերություններում՝ աշխատանքների կատարման, ծառայությունների մատուցման, հանձնարարությունների կատարման և այլ եղանակներով: Դրանց մի մասը կարգավորվում է տնտեսական գործունեության հանրային իրավական կարգավորման ենթաճյուղի օրենսդրությամբ ամփոփված իրավական նորմերի միջոցով:

Վերջին տարիներին պետության տնտեսության արդիականացման միջոցառումների իրավական կարգավորմանն ուղղված բոլոր իրավական ակ-

տերն ուղղված են գործունեության այս ոլորտում ծագող հարաբերությունների առանձնահատկությունների բացահայտումներին և վերջիններս այլ իրավահարաբերություններից սահմանազատելու իրավական բավարար հիմքերի ձևավորմանը, որոնք հնարավորություն են ընձեռում վստահորեն խոսել տնտեսական օրենսդրության և նրա ժամանակակից իրավական հայեցակարգերի համապատասխան կոդիֆիկացման մասին, **որը իրավական տեխնիկայի և մշակույթի գերակա պահանջներից մեկն է:**

Անդրադառնալով տնտեսական օրենսդրության, ինչպես նաև ժամանակի պահանջներից բխող տնտեսության արդիականացման միջոցառումների համակարգված օրենսդրության մշակման իրավագիտական բացահայտումներին՝ փաստենք, որ վերը հիշատակված արտադրատնտեսական հարաբերությունների բացահայտումները բերում են մի համոզման, որ տնտեսական օրենսդրության համակարգը օբյեկտիվ երևույթ է, որը ձևավորվում է հասարակական կյանքի ընդհանուր օրինաչափությունների հիմքի վրա: Լինելով իրական գոյություն ունեցող հասարակական հարաբերությունների համակարգի արտացոլումը՝ տնտեսական հարաբերությունները կարգավորող իրավունքի ճյուղի նորմը կառուցվում է ոչ թե մարդկանց կամայական հայեցողությամբ, այլ օբյեկտիվ իրականության հիման վրա, որի աղբյուրը հասարակության ապահովման նյութական բարիքների արտադրությունը, բաշխումը և վերաբաշխումն է: Լայն առումով **տնտեսական իրավունքի նորմը իրավաստեղծ մարմինների սուբյեկտիվ գիտակցական կամային գործունեության արդյունքն է:** Նեղ իմաստով տնտեսական հարաբերությունները կարգավորող իրավունքի նորմերը դառնում են իրավունքի համակարգի բնական տարրեր միայն հասարակական կյանքի նյութական պահանջմունքների օբյեկտիվ արտացոլման դեպքում՝ հասարակական հարաբերություններում սահմանելով նյութական բարիքների արտադրական ու տնտեսական, ինչպես նաև ապրանքադրամական արտադրության բովանդակությունը: Տնտեսական հարաբերություններ կարգավորող իրավունքի ճյուղի նորմերը տնտեսական օրենքների (արժեքի օրենք) օբյեկտիվ պահանջներին համահունչ, իրավաստեղծ մարմնի կամքից անկախ, միավորվում են նորմերի հարաբերականորեն ինքնուրույն խմբում, որոնք կարգավորում են արտադրատնտեսական, ապրանքային հարաբերությունները: Հետևաբար, իրավական նորմը անհատական հայեցողությամբ անթույլատրելի է վերագրել իրավունքի այս կամ այն ճյուղին: Եթե նորմը հրապարակվել է տնտեսական հասարակական հարաբերություններ կարգավորելու համար, ապա այն օբյեկ-

տիվորեն մտնում է այն իրավունքի ճյուղի մեջ, որն ուղղված է արտադրական, ապրանքադրամական հարաբերությունների կարգավորմանը:

Տնտեսական օրենսդրության համակարգը, ինչպես վկայում է գործնական կյանքը, կառուցվում է այլ սկզբունքով: Նրա ձևավորման համար զգալի տեղ է գրավում գիտատեխնիկական առաջընթացը, սուբյեկտիվ գործոնը, որով պայմանավորված են ժամանակակից արտադրական հարաբերությունները, որոնք մարդկային հաղորդակցության փոփոխվող տարատեսակ ձևերի համակցություն են:

Հասարակական կեցության ֆունկցիոնալ հիմքը իրենց բովանդակությամբ տարբեր նյութական և հոգևոր հասարակական հարաբերությունների փոխադարձ կապն ու փոխպայմանավորվածությունն է: Հետևաբար, անհնար է հայտնաբերել հասարակական հարաբերությունների այնպիսի մեկուսացված ոլորտ, որտեղ գերիշխի իրավունքի մեկ ճյուղի կողմից կարգավորման առարկա հանդիսացող հասարակական հարաբերությունների միայն մեկ տեսակ: Այսօր գործնական անհրաժեշտություն է առաջանում իրավական կարգավորման մեջ առանձնացնել հասարակական հարաբերությունների այն զանգվածը, որոնք ծագում են տնտեսության արդիականացման գործընթացների տարբեր ոլորտներում:

Պետական իշխանության մարմինները (օրենսդիր, գործադիր) իրենց իրավաստեղծ (իրավասահման) գործունեության մեջ պետք է հաշվի առնեն հասարակական կյանքի օբյեկտիվ պահանջները: Նրանք ի զորու չեն փոփոխելու իրավունքի որոշակի ճյուղի կողմից կարգավորվող հասարակական հարաբերություններն արտացոլող իրավական նորմերի բովանդակությունը, որի դասական օրինակ է տնտեսական իրավունքի նորմերի օբյեկտիվ առկայությունը:

Ուսումնասիրությունները բերում են այն համոզման, որ տնտեսական օրենսդրության համակարգը իրավունքի աղբյուրների ամբողջություն է, որոնք իրավական նորմերի արտահայտման ձև են հանդիսանում: Այդ պատճառով օրենսդրությունից դուրս իրավունք գոյություն չունի: Նրանք հարաբերակցվում են որպես ձև և բովանդակություն: Կողիֆիկացված օրենսդրության մեջ իրավական նորմերը և նրանց տարբեր կառուցվածքային կազմավորումները ձեռք են բերում արտաքին դրսևորման հնարավորություն: Այս իմաստով տնտեսական իրավունքի համակարգը և օրենսդրության համակարգն ամբողջությամբ համընկնում են: Իրավունքի ճյուղերի և համանուն օրենսդրության գիտական բացահայտումները հուշում են, որ հատկապես տնտեսական օրենսդրության ոլորտում մինևույն նորմատիվ իրավական ակտը

կարող է կարգավորել իրենց բովանդակությամբ տարբեր տեսակի հասարակական հարաբերություններ, ներառելով իրավունքի մի քանի ճյուղերի նորմեր: Այդ պատճառով այն չի կարող ունենալ իրավական կարգավորման միասնական առարկա և մեթոդ: Դա բացատրվում է նրանով, որ իրական կյանքում պահանջ է առաջանում նորմատիվ-իրավական մեկ ակտի կամ խմբի միջոցով կարգավորել ոչ թե հասարակական հարաբերությունների մեկ տեսակ, այլ որոշակի ոլորտում գործող մի ամբողջ խումբ բազմատեսակ հարաբերություններ, որոնք ծագում են արտադրական հարաբերությունների գործընթացում և ուղղված են նյութական բարիքների արտադրությանը:

Նյութական արտադրության ոլորտներում ծագող բազմազան փոխկապված հարաբերությունները, նրանց արդյունավետ կազմակերպման անհրաժեշտությունը պայմանավորում է օրենսդրության համակարգում կառուցվածքային այնպիսի տարրերի ստեղծումը, որոնք չեն համընկնում իրավունքի համակարգի հետ: Այդ պատճառով իրավունքի ճյուղը ոչ միշտ է համապատասխանում օրենսդրության ճյուղին: Խոսքը վերաբերում է տնտեսական իրավունքի ճյուղի և տնտեսական օրենսդրության փոխհարաբերությանը, որը առ այսօր հայրենական իրավագիտության ոլորտում անուշադրության մատնված հիմնախնդիրներից մեկն է, որի ժամանակակից հայեցակարգերի մշակումը մեծ ավանդ կհանդիսանա իրավագիտության մշակույթի համակարգում: Հանրապետության բարձրագույն գործադիր իշխանության իրականացման-իրավաստեղծ գործունեության աջակցության նպատակով իրավական ակտերի մշակման գործընթացների իրավական կողմերի բարելավման իմաստով առաջարկում ենք վերլուծությունների հիման վրա **տնտեսական օրենսդրությունը ըստ տարածքի և ժամանակի գործողության** համակարգել և խմբավորել ըստ՝

ա) համապետական ճյուղային օրենսդրության, որի նորմերը կկարգավորեն միայն տնտեսական իրավունքի ճյուղի առարկա հանդիսացող որոշակի տեսակի հասարակական հարաբերություններ (օրինակ բոլոր սոցիալ-տնտեսական զարգացման պլանային իրավական ակտերը): Այստեղ օրենսդրության ճյուղը համընկնում է իրավունքի ճյուղին (օրինակ՝ հարկաբյուջետային, քաղաքացիական օրենսդրություն):

բ) ներճյուղային տնտեսական օրենսդրության, որը կսահմանի տնտեսական գործունեության առանձին ոլորտների տնտեսաիրավական կարգավորումները (օրինակ՝ արդյունաբերությունը, գյուղատնտեսության կազմակերպման և ֆինանսավորման կարգը):

գ) համալիր տնտեսական օրենսդրության, որը կներառի իրավունքի մի քանի ճյուղեր, որոնք կկարգավորեն արտադրական և ապրանքադրամական բովանդակությամբ հասարակական հարաբերություններ, որոնք կընդգրկեն հասարակական կյանքի համեմատաբար ինքնուրույն ոլորտներ (բյուջետային, հարկային, բանկային, մաքսային, արժութային): Պարզաբանման նպատակով ընդգծենք, որ տնտեսական համալիր օրենսդրության կարգավորման առարկան, ի տարբերություն իրավունքի ճյուղերի, ոչ թե հասարակական հարաբերությունների տեսակ է, այլ ոլորտ, որն ընդգրկում է նրանց տարբեր տեսակները¹:

Տնտեսության արդիականացման միջոցառումների իրավական կարգավորման օրենսդրությունը՝ որպես օրենսդրության համալիր ճյուղ, իր մեջ ընդգրկում է պետական, վարչական, ֆինանսական, հարկային, քրեական, քաղաքացիական և իրավունքի այլ ճյուղեր, որոնք կարգավորում են տնտեսական շինարարության (տնտեսական, արտադրական, ապրանքադրամական) յուրահատուկ կենսագործունեությունը: Այն կոչված է ապահովելու և կարգավորելու պետության տնտեսական գործունեության ոլորտում արտադրության կազմակերպման, նյութական բարիքների ստեղծման գործընթացում ձևավորվող ապրանքադրամական, ֆինանսական հարաբերությունները:

Տնտեսական օրենսդրությունը պետության գործող միասնական օրենսդրության մի մասն է: Այն արտացոլում է հասարակության տնտեսական և պետական կարգի հիմնական գծերը, ամրապնդում է սովյալ պետության կողմից ընդունված նյութական բարիքների ստեղծման ուսմունքի հիմնական դրույթները:

Տնտեսական օրենսդրության իրավաբանական հիմքը պետության սահմանադրությունն է, որն ամրագրում է նրա տնտեսական կարգը, երաշխավորում է սեփականության ձևերը, շրջակա միջավայրի պահպանությունը, սահմանում է շուկայական տնտեսվարումը, մասնավոր սեփականությունը, ինչպես նաև ազատ և մրցակցային տնտեսական գործունեությունը (Սահմանադրության 10, 11, 12-րդ հոդ.):

Սահմանադրության հիման վրա ընդունված տնտեսության արդիականացման օրենսդրական ակտերը կարգավորվում են տնտեսության ոլորտում ծավալվող արտադրական, արդյունաբերության, ինչպես նաև գյուղատնտես-

¹ Տե՛ս, մանրամասն, **Սուքիասյան Գ.Ա.**, Տնտեսական օրենսդրության իրավագիտական բացահայտումները: Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարան, Տեղեկագիր, 1(105)2022, էջ 101-102:

սության արտադրության կազմակերպման և կառավարման ոլորտի ամենատարաբնույթ հարաբերությունները:

Իրավական բացահայտումների արդյունքներով դժվար չէ նկատել, որ տնտեսական օրենսդրությունն այնպիսի հանրային իրավական ակտերի համակցություն է, որոնք սահմանում և կարգավորում են արտադրատնտեսական հարաբերություններից բխող ապրանքանյութական բարիքների արտադրությունը, բաշխումը, վերաբաշխումը, կուտակման և օգտագործման ընթացքում ծագող հարաբերությունները: Այս ամենը դրսևորվում է գույքի կամ նյութական այլ արժեքների ստեղծման գործընթացում և, ըստ անհրաժեշտության, շուկայական հարաբերություններում իրենց վերջնական տեսքով կարող են վերածվել դրամական միջոցների:

Վերը հիշատակված իրավագիտական վերլուծությունները նպատակ են հետապնդում բարձրացնել պետական ապարատի իրավաբանական և իրավագիտական մասնագիտացված ծառայությունների զգոնությունը իրավաստեղծ գործունեությանը ներկայացվող որակական պահանջների բարելավման ուղղությամբ: Խոսքը վերաբերում է իրավագիտության սկզբունքային և ամենապատասխանատու իրավական տեսական և գործնական նշանակության կարևորագույն հիմնախնդիրներից մեկի՝ պետական իշխանության կենտրոնական և տեղական մարմինների իրավաստեղծ գործունեությանը:

Հիմնախնդրի՝ որպես իրավական երևույթի բովանդակությունը իրավագիտության մեջ բնութագրվում է իրավական նորմերի ընդունմանը, փոփոխմանը կամ վերացմանն ուղղված իրավասու պետական և հանրային մարմինների իրավական գործունեություն:

Իրավասահմանումը (իրավաստեղծագործությունը)՝ որպես պետաիրավական ինստիտուտ, ունի բովանդակային մի շարք այնպիսի էական բաղադրիչներ, որոնք հավասարազոր են իրավունքի այնպիսի սկզբունքներին, ինչպիսիք են իրավական օրինականությունը, ժողովրդավարությունը, հրապարակայնությունը և այլ հատկանիշներ, որոնք ներհատուկ չեն իրավական այլ ինստիտուտների, օրինակ՝ գիտականությանը, արհեստավարժությանը¹:

Իրավաստեղծագործությունը լայն իմաստով՝ որպես իրավական կատեգորիա, ունի բովանդակային կառուցվածքի բաղադրիչներ, որոնք վկայում են

¹ Տե՛ս մանրամասն, **Ներսեսյանց Վ.Ա.**, Իրավունքի և պետության տեսություն (բուհական դասագիրք): Ե., «Նաիրի» հրատ., 2001, էջ 180-181:

վերջինիս փուլերի, տեսակների, օրենսդրության համակարգման, իրավաբանական տեխնիկայի, դրա տարրերի մասին:

Պետական մարմինների իրավաստեղծագործության արդյունքը, դրա որակը խոսում է իրավական ակտի նախագծման պահից «իրավաբանական տեխնիկային» ներկայացվող պահանջների խստորոշ պահպանվածության մասին, որը իրավական ակտի գործնական կիրառման ընթացքում վկայում է այն ստեղծագործած (արարած) մարմնի հեղինակության, հասարակական կարծիքի և վերաբերմունքի, իրավական ակտի տվյալ պահի հասարակական պահանջի և իրավական ճշգրիտ կարգավորումների մասին և իր սպառողական արժեքով վեր է ածվում նորմատիվային բնույթի առօրյա կիրառման ակտի:

Հասարակության պետականության զարգացմանը զուգընթաց, պատմականորեն բոլոր պետություններում իրավական ակտերի տեքստերը մշակելիս մշտապես ուշադրության կենտրոնում են պահվել իրավաբանական տեխնիկայի կանոնները: Հիշարժան և ուսուցանելի են հատկապես Ավստրիայի կայսրուհի Մարիա-Թերեզայի կողմից Ավստրիայի քաղաքացիական օրենսգրքի նախագծի մշակման գործընթացում 1772 թ. հեղինակած «իրավաբանական տեխնիկայի» սկզբունքները, որոնց մի մասը այսօր էլ լայնորեն կիրառվում է պետությունների ներկայացուցչական մարմինների իրավաստեղծ գործունեության ընթացքում: Օրինակ, Մարիա-Թերեզան պահանջում էր «իրավական ակտերը մշակելիս հեռու մնալ ցանկացած երկրմասսություններից, անհուսալիությունից, իրավական ակտերի կամ ակտում զետեղված իրավական նորմերի իմաստի և բովանդակության կրկնությունից»¹:

Ժամանակակից պայմաններում իրավաբանական տեխնիկան որպես իրավունքի մեծարժեք իրավական ինստիտուտ իրավագետների կողմից բացահայտվում և քննարկվում է որպես տեսական և կիրառական իրավագիտության առանձին գիտական դասընթաց, ինքնուրույն իրավական կարգավորման ոլորտ: Այլ խոսքով, իրավաբանական տեխնիկայի կարգավորման առարկան իրավական ակտն է, նրանում համակարգված հասարակական հարաբերությունների տեսակային և անհատական օբյեկտները: Իրավաբանական տեխնիկան իրավական հնարքների, միջոցների, կանոնների համակցություն է, որը կիրառվում է իրավական ակտերի նախագծման գործընթացում վերջիններիս որակական կատարելության և իրացման

¹ См. Малько А.В., Ныrkов В.В., Шумдинов К.В. Теория государства и права. - М.: «Коморус», 2009, էջ 114:

անհատական արդյունավետության ապահովման նպատակով: Իրավաբանական տեխնիկայի միջոցները, կանոնները, ինչպես նաև հնարքները բազմազան են, որոնց խախտումները, շրջանցումները էապես անդրադառնում են իրավական ակտի որակական հատկանիշների վրա՝ անպտուղ դարձնելով իրավական ակտի ներգործության շրջանակները ըստ տարածության, ժամանակի, ինչպես նաև ըստ իրավահարաբերության սուբյեկտների: Ընդգծենք, որ տեխնիկայի միջոցներ են իրավաբանական տերմինները, օրինակ «իրավաբանական անձ», «սուբյեկտիվ իրավունք կամ պարտականություն», «իրավական սահմանափակում» և այլն: Իրավաբանական տեխնիկայի կանոններ են՝ իրավական ակտի լեզուն, լեզվի հասկացությունը, նյութի շարադրանքի փոխկապվածությունը, տրամաբանական կապը, իսկ իրավական ակտի հնարքներ են ակտի անվանումը, ընդունման տեղը, ամսաթիվը, հոդվածները, կետերը և այլ կառուցվածքային հատկանիշները:

Իրավաբանական տեխնիկան առանձնահատուկ է նրանով, որ մայր իրավական ակտի առանձին դրվագները լուսաբանելու համար ակտին կից տրվում են հավելվածներ, կանոններ, հրահանգներ, որոնք ամբողջական են դարձնում իրավական ակտի (օրենքի, որոշման) իմաստը և բովանդակությունը: Վերջիններս իրավասահման գործունեության, կյանքի կոչվող համապատասխան իրավական ակտի անբաժան մասն են և որպես կանոն իրավական ակտի համապատասխան մասերը պետք է հղում պարունակեն այդ հավելվածներին:

Պետական մարմինների իրավաստեղծագործության (իրավասահմանման) բացահայտումները մեծ զգացողություն և ուշադրություն են պահանջում հատկապես իրավական ակտերում գործածվող կամ ապագա շրջանառությունում կիրառման ենթակա իրավաբանական հասկացություններին և տերմիններին:

Իրավաստեղծ գործունեության բարելավմանն ուղղված իրավաբան գիտնականների գիտահետազոտական վերլուծությունների ընդհանրացումների հիման վրա կարելի է պնդել, որ մշակվող ինչպես նորմատիվային, այնպես էլ ենթաօրենսդրական կամ տեղական իշխանության մարմինների համապատասխան իրավական ակտերը պետք է գործածեն կամ կիրառական դարձնեն հասարակությանը, պետական կամ տնտեսական մարմիններին արդեն հայտնի և նրանց կողմից գործնականում կիրառվող իրավական ակտերում սահմանված կամ հանրաձանոթ հասկացություններ կամ տերմիններ: Ձևավորվող իրավական ակտում նոր և բազմիմաստ հասկացությունների, տերմինների,

կատեգորիաների սահմանման դեպքերում, եթե դրանք միանշանակ ընկալման կասկածների տեղիք են տալիս, ապա պարզաբանումների նպատակով այդ իրավական ակտերում պետք է տրվեն դրանց հասկացությունը՝ բացահայտելով բովանդակության իրավական առանձնահատկությունները:

Հավելենք, որ անթույլատրելի է իրավական ակտում արձանագրել այնպիսի հասկացություններ կամ տերմիններ, որոնք չեն օգտագործվել տվյալ իրավական ակտում կամ օրենսդրության տարբեր ճյուղերից հանրահայտ են:

Անթույլատրելի է նաև միևնույն իրավական ակտում սահմանված հասկացությունը կամ տերմինը կրկնել այլ բովանդակությամբ:

Պետական իշխանության մարմինների իրավաստեղծագործական գործունեության արդյունքների (նորմատիվ և ենթաօրենսդրական իրավական ակտերի) մշակման և գործնական կիրառման արդյունավետության գնահատումը հուշում է, որ իրավական ակտը պետք է լինի ամբողջական ու համակարգված, տրամաբանության բոլոր կապերի փոխկապակցվածությամբ, բազմակողմանիորեն կարգավորի իրավական ակտով նախատեսված բոլոր հարաբերությունները:

Գործնականում իրավական կարգավորման ծավալների աննկարագրելի ընդարձակության պատճառով երբեմն միևնույն իրավական ակտով անհնար է կարգավորել ոլորտի բոլոր առանձնահատկությունները: Նման իրադրության պայմաններում գործածության հղված ակտում պահանջվում է պարտադիր հղումների սահմանման ճանապարհով մատնացույց անել այն իրավական ակտերը, որոնցով սահմանված են դուրս մնացած հասարակական հարաբերությունների կարգավորման առանձնահատկությունները:

Պետության և նրա լիազոր մարմինների իրավասահմանման գործունեության տեսական վերլուծությունների իրավագիտական բացահայտումներն արժևորելու, այն առարկայական դարձնելու նպատակով վկայակոչենք ՀՀ գործադիր իշխանության բարձրագույն մարմնի 2020 թ. մարտի 26-ի «Տնտեսության արդիականացման միջոցառումները հաստատելու մասին» թիվ 355-Լ որոշումը և այս որոշման մեջ 2022 թ. օգոստոսի 4-ի ՀՀ կառավարության փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին որոշումը, հատկապես գիտական վերլուծության ներկայացնել 2020 թ. մարտի 26-ի թիվ 355-Լ որոշման «Հավելվածը», որը պաշտոնապես հրապարակվել է 2022 թ. հունվարի 31-ին:

Նկատենք, որ հիշատակված իրավական ակտը (որոշումը)՝ որպես բարձրագույն գործադիր-կարգադրիչ գործունեության մարմնի իրավաստեղծագործություն, դուրս է իրավական ակտերին ներկայացվող իրավաբանական

տեխնիկայի տեսական քննարկումների ներկայացված տարրական կանոններից: Մի կողմ թողնելով առավել էական սկզբունքների հիմնախնդիրները՝ իրավաստեղծագործության մասնագիտական որակները գնահատելու նպատակով ընդգծենք, որ որոշման «հավելվածը» բաղկացած է 8 բաժիններից և ունի 18 հոդված: Առաջին բաժնում սահմանվում է «տնտեսության արդիականացման միջոցառման» նպատակը, օժանդակության ձևը, որը ըստ էության հանգում է տնտեսվարող սուբյեկտների համար մատչելի ֆինանսական միջոցների հասանելիությանը, որը ըստ էության պետք է արդիականացնի արտադրական հնարավորությունները և խթանի ՀՀ նոր տեխնոլոգիաների ներմուծումը:

Անակնկալ է ներկայացվում հատկապես որոշման «հավելվածի» երկրորդ բաժնում, որը կրում է «տնտեսվարողների շրջանակը» վերտառությունը, որի երկրորդ հոդվածում ի ցույց հանրապետության իրավունքի համակարգի, իրավունքի ճյուղերի, ինչպես նաև իրավունքի ընդհանուր և ճյուղային օրենսդրության և դրանցից յուրաքանչյուրի ներքին կառուցվածքի, առանձին իրավական ինստիտուտների հիմնարար հասկացությունների և կատեգորիաների անտեղյակության պատճառով անհիշելի ժամանակներից իրավագետների, տնտեսագետների կողմից մշակված և քաղաքացիական շրջանառության մեջ ամենօրյա, սովորական խոսակցական գործածության շտեմարանից առանձնացնում են «տնտեսվարող» արտահայտությունը և իրավական շուք հաղորդելու նպատակով, որպես նորույթ, հավելվածի երկրորդ գլխի երկրորդ կետում սահմանում են «**տնտեսվարողի**» հասկացությունը՝ հատուկ շեշտադրելով, որ ՀՀ տնտեսվարող է համարվում հանրապետության տարածքում գրանցված և փաստացի գործունեություն իրականացնող մասնավոր առևտրային կազմակերպությունը կամ անհատ ձեռնարկատերը (բացառությամբ լիցենզավորող գործունեություն իրականացնող (բացառությամբ առողջապահության, տրանսպորտի և կրթության բնագավառի կամ պետական մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպությունների), որն ապահովում է ստորև թվարկված բոլոր չափանիշների համապատասխանությամբ, ապա հոդվածի 1-ին և 2-րդ ենթակետերով, որպես պարտադիր չափանիշներ ընդգծում ա) բարվոք վարկային պատմություն և բ) բարվոք հարկային պատմություն:

Հոդվածի առարկան, որի նպատակը պետական մարմինների իրավասահմանման հիմնախնդիրների իրավագիտական բացահայտումներն են, ունի աղճատված և անհասկանալի իրավական շարադրանք: Հիշատակված

իրավական ակտի թերությունների հիմնական պատճառներից մեկը իրավագիտությունից անտեղյակությունն է:

Որոշումը և նրա անբաժան մասը կազմող «հավելվածը» մշակողները ժամանակին և այսօր էլ չեն յուրացրել «Քաղաքացիական», «Ձեռնարկատիրական», «Բանկային», «Տնտեսական», ինչպես նաև «Բիզնես» իրավունքի ճյուղերի գործող ուսմունքները, որոնք պատճառ են հանդիսացել հիշատակված որոշումը և վերջինիս «հավելվածը» իրավաբանական գրագիտության հիմքով խոտանելու համար:

Մեր կարծիքի հիմնավորման նպատակով հիշեցնենք ՀՀ իրավունքի համակարգում, ի թիվս այլ իրավունքի ճյուղերի, վերը հիշատակված իրավունքի ճյուղերի առկայությունը և ընդգծենք, որ քննադատվող իրավական ակտը նախագծելիս առաջին պլանում անհրաժեշտ էր տեսնել ՀՀ «Քաղաքացիական իրավունք»-ի ճյուղը և նրա հիշատակված երկու ենթաճյուղերը, առավել ևս որոշման առարկան, հարաբերությունները, օբյեկտները և սուբյեկտները սահմանելիս առաջնորդվել ՀՀ «Քաղաքացիական օրենսգրքի» առաջին հոդվածում ամրագրված բոլոր ելակետային դրույթների, պահանջների անթերի կատարմամբ, որը կկողմնորոշեր և կուղղորդեր որոշման նպատակների և օժանդակության օբյեկտների ճիշտ ընտրությունը, որոշման իրավաբանական տեխնիկայի սկզբունքների և առաջադրվող պահանջների իրավական ամբողջական կարգավորումներին:

Գործող ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանում է քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցներին, ինչպիսիք ֆիզիկական անձինք են՝ ՀՀ քաղաքացիները, օտարերկրյա պետությունների քաղաքացիները, քաղաքացիություն չունեցող անձինք, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետությունը և համայնքները:

Բացահայտումների բովանդակության պարզեցման նպատակով, ավելորդ չհամարելով ընդգծենք, որ քաղաքացիական շրջանառությունը տնտեսական հարաբերությունների միասնական համակարգ է, որի մասնակիցների գույքային հարաբերությունները հիմնականում ծագում են պայմանագրերից՝ առաջացնելով պարտավորական իրավունք: Հետևաբար, գույքային հարաբերությունների մասնակիցները տնտեսական գործունեություն իրականացնող անձինք են, որոնց սեփականության իրավունքը սահմանված է Սահմանադրության 60-րդ հոդվածով, ըստ որի՝ լիազորված են օրինական հիմքով ձեռք բերված սեփականությունը տիրապետել, օգտագործել և տնօրինել սեփական հայեցողությամբ: Այլ խոսքով՝ գույքային հարաբերությունների սուբյեկտները

շուկայական հարաբերություններում սպառողական ապրանքների ձեռք բերման, օգտագործման նպատակով, տնօրինում են իրենց եկամուտները և կապված այդ պահանջմունքների (հոգևոր և նյութական) բավարարման հետ՝ միմյանց հետ մտնում են գույքային հարաբերությունների մեջ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությունը, պետության տնտեսական գործունեության ոլորտում ծագող գույքային հարաբերությունները շատ հաճախ համարելով առանձնահատուկ, վերջիններիս տալիս է ձեռնարկատիրական, բիզնես, գործարարական, առևտրային, կոմերցիոն, ինչպես նաև տնտեսական հարաբերություններ անվանումը: Պատահական չէ, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքն այս հարաբերություններին հաղորդում է իրավական բնույթ և սահմանում, որ քաղաքացիական օրենսդրությունը և այլ իրավական այտերը, ինչպես հիշատակվել է, կարգավորում են ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող անձանց միջև կամ նրանց մասնակցությամբ հարաբերությունները (հոդ. 1, կետ 3): Գործող Քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածում պարզաբանման նպատակով սահմանվում է «ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացությունը, ըստ որի՝ ձեռնարկատիրական է համարվում անձի ինքնուրույն, իր ռիսկով իրականացվող գործունեությունը, որի հիմնական նպատակը շահույթ ստանալն է: Օրենսգրքի հետագա սահմանումներից պարզ է դառնում, որ ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող իրավաբանական անձը հանդես է գալիս որպես «կազմակերպություն», որի քաղաքացիական շրջանառության ամենաբազմազան հարաբերություններին մասնակցությունից ծագող գույքային հարաբերությունները կազմում են քաղաքացիական իրավակարգավորումների առարկան, և ծագում են բացառապես տնտեսության ոլորտում բազմազան «գործունեության» ձևերով, որոնց ծագման հիմքը արտադրատնտեսական հարաբերությունները, նյութական բարիքների արտադրությունը և բաշխումն են, որոնց իրավական կարգավորումը կազմակերպվում է կենտրոնացված-ուղղահայաց կամ հորիզոնական ներգործության մեթոդներով: Նման տնտեսվարմանը նպաստում է արտադրության կենտրոնացման, պետական միասնական հսկողության իրականացումը ինչպես հանրային, այնպես էլ մասնավոր անհատական գործունեության նկատմամբ:

Հետևաբար, Քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված «ձեռնարկատիրական գործունեությունը» ըստ էության տնտեսվարումն է, իսկ տնտեսվարումը իրականացնողները «տնտեսվարողներ» են, որոնց թվին են դասվում գործող ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 4, 5, 6-րդ գլուխներում ամրագրված

քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտները, բացառությամբ «շահույթ» չհետապնդող կազմակերպությունների:

Ուշագրավ է նաև քննարկվող որոշման «հավելվածում» ընդգծված առողջապահության, տրանսպորտի, կրթության բնագավառի ձեռնարկատիրական, բիզնես գործունեություն իրականացնող կազմակերպություններին «տնտեսվարող» չճանաչելը, որը ըստ էության իրավունքի «սահմանափակում է», որը հակասում է գործող Սահմանադրության 59-րդ հոդվածի սահմանումներին, ըստ որի՝ «յուրաքանչյուր ոք ունի տնտեսական, ներառյալ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունք»: Այս իրավունքի իրականացման պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով:

Անգամ եթե ընդունենք այս որոշումը որպես իրավաբանորեն կատարյալ ենթաօրենսդրական ակտ, ապա նման սահմանափակումները վկայում են վերջինիս ցածր մշակվածության մասին:

Իրավունքից հեռու շարադրանքի տարօրինակությամբ հետաքրքրություն է ներկայացնում «հավելվածի» երրորդը «օժանդակության ձևերը» 3-րդ բաժնի 3-րդ կետի շարադրանքի բովանդակությունը, որտեղ ասված է, որ օժանդակությունը տրվում է տնտեսվարողներին ՀՀ տարածքում գործող և լիցենզավորված բանկերից կամ վարկային կազմակերպություններից ստացվող նպատակային վարկերի ձևով: Պարզորոշ երևում է, որ վարկերը իրենց բնույթով նպատակային են, տոկոսադրույքները սուբսիդավորված են:

Այնուհետև, նույն շարադրանքում ընդգծվում է, որ վարկերի (լիզինգի) վերադարձի ռիսկն ամբողջությամբ կրում է ֆինանսական կազմակերպությունը:

Պարզվում է, որ որոշման նախագծողները անտեղյակ են նաև գործարարներին աջակցելու պետության բյուջեից ֆինանսավորման և բյուջետային վարկավորման իրավակարգավորումներից, այսինքն բացի գործող քաղաքացիական օրենսդրությունից, անհրաժեշտ էր տիրապետել նաև ՀՀ «Բյուջետային համակարգի մասին» օրենքին, ըստ որի տնտեսվարողին տրամադրվող սուբսիդիան իր բնույթով բաժնային իրավունք է, հետևաբար վարկը չվերադարձնելու դեպքում «ռիսկը» նույնպես կիսվում է, այլապես նման վարկավորումը կորցնում է վարկ ստանալու տնտեսվարողի շահագրգռվածությունը:

Իրավագիտական վերլուծությունները, ինչպես նաև բացահայտումները բերում են այն համոզման, որ պետական մարմինների իրավաստեղծագործական (իրավասահմանման) գործունեությունը հեռու է իրավաստեղծագործական գործունեություն համարվելուց, քանի որ վերջինս ստեղծագործական

աշխատանքի հատուկ տեսակ է, որը կապված է համապատասխան աղբյուրներում հասարակության բոլոր անդամների կյանքի և փոխհարաբերությունների կանոններն ու կարգը սահմանող համապարտադիր իրավական նորմերի որոնման, ձևակերպման և պաշտոնական ամրագրումների հետ:

Այս կանոններն առաջին հերթին պահանջում են իրավասահմանման սուբյեկտների բարձր պրոֆեսիոնալիզմ: Մասնագիտական թերություններն ինչ-որ չափով կարող են հարթեցվել գիտնական-իրավաբանների հանձնարարականների հաշվառմամբ, իրավակիրառ լուծումների նախապատրաստմանը մասնակցող բարձրակարգ մասնագետների օգնությամբ, որը գործնականում պետական մարմինների իրավասահմանման գործընթացներին բնորոշ է:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականություն ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2020 թ. մարտի 26-ի «Տնտեսության արդիականացման միջոցառումը հաստատելու մասին», թիվ 355-Լ որոշում:
2. **Ներսեսյանց Վ.Ա.**, Իրավունքի և պետության տեսություն (բուհական դասագիրք): Ե., «Նաիրի» հրատ., 2001, էջ 180-181:
3. **Малько А.В., Нырклов В.В., Шушдииков К.В.** Теория государства и права. - М.: «Коморус», 2009, էջ 114:
4. **Սուքիասյան Գ.**, Տնտեսական օրենսդրության իրավագիտական բացահայտումները: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարան, Տեղեկագիր, 1(105)2022, էջ 101-102:

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКОЙ ТЕХНИКИ В ПРАВОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В современном мире одной из наиболее принципиальных и ответственных проблем правовой теории и законодательства является деятельность органов государственной власти по правотворчеству.

Правотворчество (юридическое нормотворчество) как государственно-правовой институт включает ряд существенных содержательных

компонентов, которые равнозначны таким принципам права, как законность, демократия, гласность и другие характеристики, присущие иным правовым институтам, например, научности и профессионализму.

Правотворчество в широком смысле как правовая категория обладает компонентами содержательной структуры, которые свидетельствуют о его стадиях, видах, систематизации законодательства, юридической технике и ее элементах. Результат и риски правотворческой деятельности государственных органов отражают строгое соблюдение требований, предъявляемых «юридической технике» с момента разработки проекта правового акта. Это соблюдение свидетельствует об авторитете органа, создавшего акт, общественном мнении и анализе, общественных потребностях в правовом акте на данный момент, а также о точности правового регулирования, что в конечном итоге превращает акт в нормативный документ повседневного применения с высокой потребительской ценностью.

В области современной юридической науки юридическая техника как ценный правовой институт и основа правотворчества раскрывается и обсуждается юристами как отдельная теоретическая и прикладная юридическая дисциплина, самостоятельная область правового регулирования, знание которой определяет качество правовых актов, принимаемых государственными органами.

В статье с помощью научных выводов и анализа выборочно изучено одно из постановлений Правительства Республики Армения, направленных на реформы экономики в последние годы. Процессы разработки этого решения свидетельствуют о том, что его авторы не знакомы с тонкостями «юридической техники», предъявляемыми правовым актам.

Ключевые слова: правотворчество, юридическое нормотворчество, юридическая техника, субсидия, процентная ставка, экономический риск, экономическая поддержка, меры поддержки.

PROVISION OF LEGAL TECHNIQUE IN LAW-MAKING ACTIVITY

Annotation

In the modern world, one of the most fundamental and critical issues in legal theory and legislation is the law-making activity of state authorities.

Law-making (law-making activity), as a state-legal institution, encompasses several essential components that align with legal principles such as legality, democracy, transparency, and other characteristics inherent to legal institutions, such as scientific rigor and professionalism.

In a broader sense, law-making activity as a legal category includes structural components that reflect its stages, types, systematization of legislation, legal technique, and its elements.

The outcome and risks of law-making activity of state bodies highlight the strict adherence to the requirements of "legal technique" during the drafting of a legal act. This adherence reflects the authority of the drafting body, public opinion, and analyses, as well as the public demand for the legal act at a given moment and its precise legal regulation, ultimately transforming it into a normative act of daily practical application with significant consumer value.

In contemporary legal science, legal technique, as a valuable legal institution and the cornerstone of law-making, is explored and discussed by legal scholars as a distinct theoretical and applied legal discipline and an independent area of legal regulation. The quality of legal acts adopted by state bodies depends on the mastery of this discipline.

Through scientific findings and analyses, the article examines, on a selective basis, one of the decisions of the Government of the Republic of Armenia in recent years aimed at economic reforms. The development processes of this decision indicate that its authors were unaware of the intricacies of the "legal technique" required for legal acts.

Keywords: law-making, law-making activity, legal technique, subsidy, interest rate, economic risk, economic support, support measures.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 25.05.2025 թ., տրվել է գրախոսության 02.06.2025 թ., ընդունվել է տպագրության 12.06.2025 թ.:

DOI: 10.59560/18291155-2025.2-79

ԱՇՈՏ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ*Իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր***ԼԻԼԻԹ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ***Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի
իրավաբանական վարչության ստորաբաժանումներում
և համայնքային ենթակայության
կազմակերպություններում իրավաբանական
աշխատանքների համակարգման բաժնի պետ,
Հայաստանի եվրոպական համալսարանի հայցորդ***ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԵՂԱԿԱՆ
ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ
ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ****Ամփոփագիր**

Հոդվածում քննարկվում են պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության սկզբունքները՝ սահմանադրական կարգավորումների համատեքստում:

Հետազոտության շրջանակներում ուսումնասիրության առարկա են դարձել պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության սկզբունքների վերաբերյալ տեսական գրականության մեջ ներկայացված գիտական մոտեցումները, այդ մարմինների սահմանադրաիրավական բնույթի առանձնահատկությունները և կատարված իրավական հետազոտությունների հիման վրա վեր են հանվել այն սահմանադրական սկզբունքները, որոնք ընկած են պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության հիմքում և սահմանում են, թե կոնկրետ ինչ վարքագծի մոդելի վրա պետք է կառուցված լինեն այդ մարմինների փոխհարաբերությունները:

Սույն հոդվածի նպատակը սահմանադրական կարգավորումների համատեքստում պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման

մարմինների փոխգործակցության հիմքում դրվող սկզբունքների վերհանումն է, դրանց առանձնացումը:

Հոդվածում քննարկվում են այնպիսի հարցեր, որոնք այս կամ այն չափով իրենց արտացոլումն են ստացել տարբեր հեղինակների աշխատություններում, սակայն, դրան զուգահեռ, հոդվածի շրջանակներում անդրադարձ է կատարվում այնպիսի հիմնահարցերի, որոնք առանձին համալիր գիտական քննարկման ու իրավական հետազոտության առարկա չեն հանդիսացել:

Կատարված իրավական վերլուծությունների հիման վրա պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության հիմքում առանձնացվում է տեղական ինքնակառավարման սահմանադրաիրավական կայունության ապահովման սկզբունքը, որը պետք է ուղղված լինի այդ մարմինների փոխգործակցության ընթացքում պետական իշխանության մարմինների կողմից տեղական ինքնակառավարման սահմանադրաիրավական հիմքերը սահմանող նորմերում որևէ փոփոխությունների կատարման հնարավորության բացառմանը:

Հիմնաբառեր. պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, փոխգործակցություն, սկզբունքներ:

Ներածություն

Հանրային իշխանական հարաբերություններում պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինները միմյանց հետ գտնվում են որոշակի փոխհարաբերությունների մեջ: Այդ մարմինների գործունեության հիմքում ընկած ընդհանուր նպատակների, խնդիրների, ինչպես նաև սոցիալ-տնտեսական գործունեության ընդհանուր ոլորտների առկայությունն իրենց գործառույթների իրականացման ողջ գործընթացում որոշակի փոխգործակցություն է առաջացնում: Նման փոխգործակցությունը ենթադրում է նորմատիվ իրավական կարգավորում, դրսևորվում է կողմերի փոխգործակցության հիմնական ուղղությունների, ձևերի միջոցով և հիմնվում որոշակի սկզբունքների վրա:

Իրավագիտության մեջ «փոխգործակցություն» տերմինը հանդիպում է իշխանության որոշակի մարմինների միջև հարաբերությունների բնույթը, փոխադարձ համագործակցության մեջ նրանց լիազորությունների իրականացումը (վերահսկողական գործառույթներ, դատական ակտերի կատարում, տեղեկա-

տվության փոխանցում և այլն) սահմանելիս¹: Մասնագիտական գրականության մեջ այն սահմանվում է որպես իրավահարաբերության երկու կամ ավելի սուբյեկտների ակտիվ, համակարգված գործունեություն, որն արտահայտվում է որոշումների կայացման և գործողությունների կատարման մեջ, ուղղված է մեկ միասնական նպատակին հասնելուն² և բնորոշվում է հետևյալ հատկանիշներով՝ 1) իրավահարաբերության երկու կամ ավելի սուբյեկտների առկայություն, 2) իրավահարաբերության սուբյեկտների ակտիվ գործունեություն (որոշումների ընդունում կամ գործողությունների կատարում, որոնք ազդում են իրավահարաբերության մեկ այլ սուբյեկտի վրա), 3) իրավահարաբերության սուբյեկտների համակարգված գործունեություն (այնպիսի որոշումների ընդունում և գործողությունների կատարում, որոնք իրավահարաբերության այլ սուբյեկտներին հայտնի են օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի հիման վրա), 4) մեկ միասնական նպատակի առկայություն, որին ուղղված է իրավահարաբերության սուբյեկտների գործունեությունը³:

Ինչպես ցանկացած գործունեություն, այնպես էլ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցությունը հիմնված է որոշակի սկզբունքների, գաղափարների վրա, որոնք սահմանում են, թե կոնկրետ ինչ մոդելի վրա պետք է կառուցված լինեն այդ մարմինների փոխհարաբերությունները և ինչ հիմնարար գաղափարներ, պահանջներ պետք է ընկած լինեն այդ հարաբերությունների իրավական կարգավորման հիմքում:

Մասնագիտական գրականության մեջ իրավունքի սկզբունքները բնորոշվում են որպես օբյեկտիվ օրինաչափություններն իրավաբանորեն արտացոլող հասարակական կյանքի հիմնական գաղափարներ ու ելակետային, ղեկավար դրույթներ, որոնք որոշում են իրավունքի ձևավորման, զարգացման ու գործողության (կիրառման) գործընթացը, դրա բովանդակության հիմնական

¹ Ст'у Информационно-аналитический отчет об исполнении решений КС РФ в 2022 году “Об исполнении решений Конституционного Суда Российской Федерации, принятых в ходе осуществления конституционного судопроизводства, в 2022 году” (подготовлен Секретариатом Конституционного Суда Российской Федерации в соответствии с пунктом 2 § 67 Регламента Конституционного Суда Российской Федерации) // СПС “Консультант Плюс”:

² Ст'у **Карташов В.Г.** Взаимодействие органов государственной власти субъекта Российской Федерации и органов местного самоуправления // Конституционное и муниципальное право, 2007, № 19, էջ 34:

³ Ст'у **Нуркин М.Г.** Теоретико-правовые основы взаимодействия государственных органов власти и органов власти местного самоуправления // Право и государство: теория и практика. 2009, № 8, էջ 26:

հարցերը, սոցիալական էությունը¹: Ավանդաբար, սահմանադրական իրավունքի գիտության մեջ որոշակի սահմանադրաիրավական երևույթի իրավական կարգավորման սկզբունքները սահմանվում են որպես դրա գործունեության և զարգացման առավել ընդհանուր օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող օրինաչափություններ²:

Ցանկացած հասարակական հարաբերություններում փոխգործակցության նպատակները, խնդիրները, սկզբունքները, ձևերն ու մեթոդները տարբերվում են՝ կախված փոխգործակցության սուբյեկտների իրավական բնույթից, ուստի, պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության սկզբունքները դիտարկելիս անհրաժեշտ է դրանք սահմանել՝ հիմք ընդունելով այդ մարմինների իրավական բնույթի առանձնահատկությունները:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը և Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիան չեն տալիս պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունների ընդհանուր նկարագիրը: Դրանցում հստակորեն չեն նկարագրվում պետական կառավարում-տեղական ինքնակառավարում փոխհարաբերությունների իրավական ասպեկտները: Այս առումով պատահական չէ տեսական գրականության մեջ առկա այն պնդումը, որ հաշվի առնելով ժամանակակից իրողությունները՝ Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի հիմնադիրները խուսափել են սահմանել պետական իշխանության մարմինների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունների իրավական ասպեկտները³:

Սույն աշխատանքի նպատակը իրավական հետազոտության հիման վրա սահմանադրական կարգավորումների համատեքստում պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության հիմքում դրվող սկզբունքների վերհանումն է, դրանց առանձնացումը: Հետազոտության նպատակին հասնելու համար հոդվածի առջև դրված են հետևյալ խնդիրները. ուսումնասիրության առարկա դարձնել պետական

¹ Տե՛ս Վաղարշյան Ա.Գ., Պետության և իրավունքի տեսություն-2: Դասախոսություն, Արթուր Վաղարշյան: Եր., ԵՊՀ, Հեղինակային հրատարակություն, 2011, էջ 45:

² Տե՛ս Ковачев Д.А. Конституционный принцип: его понятие, реальность и фиктивность / Д.А. Ковачев // Журнал российского права. 1997, № 9, էջ 71:

³ Տե՛ս Тимофеев Н.С. Реформа местного самоуправления - единство власти и демократизм. //Местное самоуправление в России. Сборник статей под общей редакцией д.э.н. В.Б. Зотова. – М., էջ 105:

իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության սկզբունքների վերաբերյալ մասնագիտական գրականության մեջ ներկայացված գիտական մոտեցումները, այդ մարմինների սահմանադրաիրավական բնույթի առանձնահատկությունները և կատարված իրավական հետազոտությունների հիման վրա վեր հանել այն սահմանադրական սկզբունքները, որոնք պետք է ընկած լինեն այդ մարմինների փոխգործակցության հիմքում:

Պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունների հիմքում ընկած են մի շարք սկզբունքներ, որոնք կարևոր նշանակություն ունեն այդ մարմինների միջև փոխադարձ ու համակարգված հարաբերությունների ձևավորման համար: Տարբեր տեսաբանների կողմից առանձնացվում են պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության տարբեր սկզբունքներ, որոնցից ոմանք նման են, իսկ որոշները՝ տարբեր: Տարբեր են նաև առաջարկվող սկզբունքների դասակարգումներն ու այդ դասակարգման հիմքում դրվող չափանիշները:

Մասնագիտական գրականության մեջ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների միջև փոխգործակցության հիմքում առանձնացվում են՝ ժողովրդաիշխանության¹, տեղական ինքնակառավարման ինքնուրույնության, օրինականության, պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավահավասարության², պետական և տեղական շահերի համադրման³, սուբսիդիարության սկզբունքները⁴ և այլ սկզբունքներ⁵:

¹ Տե՛ս **Ванеев О.Н., Спас М.А.** Город и самоуправление: вопросы теории. - Красноярск, 2003, էջ 69:

² Տե՛ս **Скрипкин Г.В.** Взаимодействие органов государственной власти и местного самоуправления. - М., 2011, էջ 60-62:

³ Տե՛ս **Селютина Е.Н.** Взаимоотношения органов государственной власти РФ и органов местного самоуправления: правовой и политический аспекты местного самоуправления. - Орел, 2003, էջ 125:

⁴ Տե՛ս **Маловкина Н.В.** Правовое регулирование взаимодействия органов государственной власти субъектов Российской Федерации и органов местного самоуправления. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. - Белгород, 2013, էջ 8:

⁵ Տեսական գրականության մեջ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունների հիմքում առանձնացվում են նաև հետևյալ սկզբունքները՝ 1) նպատակների և խնդիրների միասնականությունը՝ մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատություններն ապահովելու գործում, 2) տեղական ինքնակառավարման իրականացմանը և համակարգի զարգացմանը համակողմանի պետական աջակցությունը, 3) պետական գործերի և տեղական գործերի բաժանումը՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման լիազորությունների

Հանրային իշխանական հարաբերություններում պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, կազմակերպչական և գործառության նշանակությամբ պայմանավորված, կապված են հասարակական հարաբերությունների վրա կառավարչական ազդեցության ընդհանուր սահմանադրական սկզբունքներով¹։ Ուստի, այդ մարմինների փոխհարաբերությունների նկարագրի կառուցման, դրանց փոխգործակցության հիմքում ընկած սկզբունքների վերհանման և առանձնացման համար առաջնային է պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունները կարգավորող սահմանադրաիրավական նորմերի վերլուծությունը։

Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է (Սահմանադրության 1-ին հոդված)։ Որպես սահմանադրական ամրագրում ունեցող հիմնարար սկզբունք՝ ինքնիշխանությունն արտահայտում է պետական իշխանության ներքին գերակայությունն ու լիիշխանությունը և արտաքին անկախությունը։ Այս առումով անհրաժեշտ է կարևորել մասնագիտական գրականության մեջ առկա այն մոտեցումը, ըստ որի՝ «(...) պետության ինքնիշխանությունը

և տնօրինման առարկաների հստակ տարանջատման հենքով, 4) ինքնուրույնությունը և պատասխանատվությունը համայնքային նշանակության հանրային հարցերը լուծելիս, 5) համայնքի գործերին պետության և պետական իշխանության մարմինների միջամտության անթույլատրելիությունը, 6) համերաշխությունը, փոխգործակցությունը և համագործակցությունը, 7) տեղական ինքնակառավարման մարմինների համապարտությունը՝ պետական խնդիրներն ու պատվիրակված լիազորություններն իրականացնելիս, 8) փոխադարձ տեղեկացվածությունն ու հրապարակայնությունը, 9) հակասությունների և տարածայնությունների հանգուցալուծումը համաձայնեցման ընթացակարգերի կամ դատական կարգով, 10) փոխադարձ պատասխանատվությունը։ Առավել մանրամասն տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության մունիցիպալ իրավունք, ընդհանուր խմբագրությամբ **Գ. Դանիելյանի**, Երևանի պետ. համալս., Հայրապետ, 2015, էջ 361-362։ Այդ մարմինների միջև հարաբերություններում կարևորվում են նաև՝ 1) իրավասության և կազմակերպչական ինքնուրույնության երաշխավորումը, 2) սահմանադրությամբ և օրենքով սահմանված տեղական ինքնակառավարման գույքային և ֆինանսական առանձնացվածության հանգամանքը, 3) տեղական ինքնակառավարման մարմինների օրենքով սահմանված իրավասության և ֆինանսական ռեսուրսների համաչափության ապահովումը, 4) պետական իշխանության մարմինների կողմից տեղական ինքնակառավարման մարմիններին առանձին պետական լիազորություններով օժտելու և այդ լիազորությունների իրականացման նկատմամբ պետական վերահսկողության իրականացումը, 5) վարչատարածքային միավորների կայունության երաշխավորումը, 6) տեղական ինքնակառավարման դատական պաշտպանության երաշխավորումը և այլն։ Առավել մանրամասն տե՛ս **Մարգարյան Տ.Կ.**, Տեղական ինքնակառավարման սահմանադրականացման հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., «Գիտություն», 2016, էջ 37-38։

¹ Տե՛ս **Бондарь Н.С.** Местное самоуправление и конституционное правосудие: конституционализация муниципальной демократии в России. - М.: Норма, 2008, էջ 215։

հանդիսանում է այն սկզբունքը, որը կանխորոշում է սահմանադրաիրավական ողջ համակարգն ու դրա պետական կարգավորման սկզբունքների բովանդակությունը»¹:

Սահմանադրական կարգավորումների վերլուծությունից բխում է պետական իշխանության ինքնիշխան բնույթի ածանցյալ լինելը ժողովրդի ինքնիշխանությունից: Պետական իշխանության ածանցյալ բնույթի մասին դրույթն իր սահմանադրական ամրագրումն է ստացել Սահմանադրության 2-րդ հոդվածում, որը հռչակում է, որ ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով:

Նման ձևակերպումը հստակ սահմանազատում է իշխանության իրականացման գործառնական և ինստիտուցիոնալ տարբեր համակարգերը՝ թե՛ պետական իշխանությունը, և թե՛ տեղական ինքնակառավարումը դիտելով որպես ժողովրդի իշխանության իրականացման անմիջական ձևեր և սահմանում դրանց՝ ժողովրդի իշխանությունից ածանցյալ բնույթը:

Տեղական ինքնակառավարումը ամրագրելով որպես սահմանադրական կարգի հիմունքներից մեկը՝ Սահմանադրությունը, միաժամանակ, դրանով իսկ երաշխավորում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների կազմակերպական առանձնացումը հասարակության և պետության կառավարման համակարգում (Սահմանադրության 9-րդ հոդված):

Միաժամանակ, Սահմանադիրը, ճանաչելով և երաշխավորելով տեղական ինքնակառավարումը՝ որպես ժողովրդավարության էական հիմքերից մեկը, հաստատում է պետական գործերի և տեղական գործերի բաժանումը՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման լիազորությունների և տնօրինման առարկաների հստակ տարանջատման հենքով և նախանշում, որ տեղական ինքնակառավարումը իր լիազորությունների սահմաններում ինքնուրույն է: Ասվածի վառ վկայությունն է նաև Սահմանադրության 4-րդ հոդվածը, որը հռչակում է, որ պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման հիման վրա,

¹ См'у **Дамдинов Б.Д.** Государственный суверенитет в системе принципов федеративного устройства России: некоторые проблемы теории и практики // Сибирский юридический вестник, 2003, N4, էջ 19:

դրանով իսկ մեկ անգամ ևս բացառելով տեղական ինքնակառավարման, դրա մարմինների ներառումը պետական կառավարման համակարգում:

Տեղական ինքնակառավարման ճանաչման ու երաշխավորման պահանջը բխում է Տեղական ինքնակառավարման Եվրոպական խարտիայից, որի 2-րդ հոդվածը հռչակում է, որ տեղական ինքնակառավարման սկզբունքը պետք է ճանաչված լինի ներպետական օրենսդրությունում և, հնարավորինս, երկրի Սահմանադրությունում: Այս առումով, որպես սահմանադրական կարգի հիմունքներ, թե՛ պետական իշխանության և թե՛ տեղական ինքնակառավարման կազմակերպման ու գործունեության իրավական հիմքերը սահմանվել են Սահմանադրությամբ՝ Սահմանադրի կողմից:

Նշված սահմանադրական նորմերի համակարգային վերլուծությունից բխում է, որ Սահմանադրությամբ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության հիմքում որպես հիմնարար սահմանադրական սկզբունքներ առաջին հերթին ընկած են ժողովրդաիշխանության, պետական ինքնիշխանության, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման ճանաչման և երաշխավորման սկզբունքները:

Ստորագրելով Տեղական ինքնակառավարման Եվրոպական խարտիան՝ Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրները պարտավորվել են պահպանել դրանով սահմանված հոդվածներն այն ձևով և ծավալով, ինչպես նախատեսված է նույն խարտիայի 12-րդ հոդվածում: Տեղական ինքնակառավարման Եվրոպական խարտիայի պահանջներին համապատասխան՝ Սահմանադրության 9-րդ գլխով Սահմանադրի կողմից սահմանվել են տեղական ինքնակառավարման՝ որպես ժողովրդավարության էական հիմքերից մեկի կազմակերպման և գործունեության սահմանադրաիրավական հիմքերը:

Ներկայացվածի համատեքստում անհրաժեշտ է նկատել, որ Սահմանադրության 202-րդ հոդվածի տրամաբանությունից հետևում է, որ «Տեղական ինքնակառավարումը» վերտառությամբ 9-րդ գլխում ներառված հոդվածների փոփոխություններն ընդունելու իրավասությունը վերապահված է Ազգային ժողովին՝ պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով, մինչդեռ Սահմանադրության նույն 202-րդ հոդվածի և պետական իշխանության սահմանադրաիրավական հիմքերը սահմանող և համակարգային առումով փոխկապակցված Սահմանադրության այլ հոդվածներում (1-3-րդ, 7-րդ, 10-րդ և 15-րդ գլուխներ և այլն) փոփոխություններն ընդունվում են միայն հանրաքվեի միջոցով:

Այսինքն, ժողովրդի իշխանության իրացման ձևերից մեկի՝ պետական իշխանության սահմանադրաիրավական հիմքերը սահմանող Սահմանադրության առանձին հոդվածներում փոփոխությունների կատարումը հնարավոր է միայն հանրաքվեի միջոցով, մինչդեռ նույն դեպքում ժողովրդի իշխանության իրացման մյուս ձևի՝ տեղական ինքնակառավարման, սահմանադրաիրավական հիմքերը սահմանող հոդվածներում փոփոխություններն ընդունում է պետական իշխանությունը՝ Ազգային ժողովի միջոցով:

Այս առումով, թեև Սահմանադրության 203-րդ հոդվածով նախատեսվում է, որ Սահմանադրության 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 203-րդ հոդվածները փոփոխման ենթակա չեն, իսկ 202-րդ հոդվածի համաձայն՝ Սահմանադրության 1-ին գլուխն ընդունվում է միայն հանրաքվեի միջոցով, սակայն, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հիմնադիր իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին և ժողովուրդն իր իշխանությունը տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով իրականացնելու համար Սահմանադրության ընդունմամբ սահմանել է տեղական ինքնակառավարման կազմակերպման և գործունեության իրավական հիմքերը, գտնում ենք, որ տեղական ինքնակառավարման իրականացման սահմանադրաիրավական հիմքերը սահմանող նորմերի փոփոխության ընդունումը նույնպես պետք է իրականացվի այն ընդունող մարմնի՝ ժողովրդի կողմից՝ հանրաքվեի միջոցով:

Պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունները պետք է կառուցված լինեն փոխադարձ հավասարության հիման վրա, որտեղ հիմնական դերը թեև վերապահված է պետությանը, սակայն միևնույն ժամանակ, կարծում ենք, որ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության ընթացքում այդ մարմինների փոխհարաբերությունները պետք է հիմնված լինեն տեղական ինքնակառավարման սահմանադրաիրավական կայունության ապահովման սկզբունքի հիման վրա՝ նպատակ ունենալով բացառելու պետական իշխանության մարմինների կողմից ժողովրդա-իշխանության իրացման մյուս ձևի՝ տեղական ինքնակառավարման սահմանադրաիրավական հիմքերը սահմանող սահմանադրական նորմերում որևէ փոփոխությունների կատարումը:

Եզրակացություն

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ անհրաժեշտ է կատարել հետևյալ եզրահանգումները.

1) պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության սկզբունքները կարելի է բնորոշել որպես դրա իրականացման օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող օրինաչափություններ, որոնք որոշում են ինչպես այդ մարմինների փոխգործակցության բովանդակությունը, այնպես էլ ապահովում են վերջիններիս համակարգված աշխատանքը՝ նպաստելով համաձայնեցված գործողությունների մշակմանը՝ ի շահ իրենց առջև դրված ընդհանուր խնդիրների լուծմանն ու նպատակների իրականացմանը,

2) պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության հարցերը պետք է կարգավորվեն Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով, իսկ այդ մարմինների փոխգործակցության հիմքում որպես առաջնորդող սկզբունքներ պետք է ընկած լինեն սահմանադրական սկզբունքները: Պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության հիմքում ընկած սահմանադրական սկզբունքների առաջին խումբը սահմանադրական կարգի հիմունքները կազմող սկզբունքներն են, որոնք ընկած են պետության և հասարակության կենսագործունեության բոլոր ոլորտների կազմակերպման և գործունեության հիմքում, այդ թվում նաև՝ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության հիմքում, իսկ երկրորդ խումբը այն սահմանադրական սկզբունքներն են, որոնք ուղղակիորեն վերաբերում են տեղական ինքնակառավարմանը և սահմանում են դրա կազմակերպման և գործունեության իրավական կարգը,

3) պետական իշխանության մարմինների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության առաջնորդող սկզբունքների շրջանակում պետք է ընկած լինի նաև տեղական ինքնակառավարման սահմանադրաիրավական կայունության ապահովման սկզբունքը, որը պետք է ուղղված լինի այդ մարմինների փոխգործակցության ընթացքում պետական իշխանության մարմինների կողմից Ժողովրդաիշխանության իրացման մյուս ձևի՝ տեղական ինքնակառավարման սահմանադրաիրավական հիմքերը սահմանող նորմերում որևէ փոփոխությունների կատարման հնարավորության բացառմանը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (2015 թվականի փոփոխություններով)՝ ընդունված 06.12.2015 թ., ուժի մեջ է մտել 22.12.2015 թ., ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118:
2. Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիա, Եվրոպայի խորհուրդ, Ստրասբուրգ՝ ընդունված 15.10.1985 թ.:
3. Հայաստանի Հանրապետության մունիցիպալ իրավունք // ընդհանուր խմբագրությամբ **Գ. Դանիելյանի**: Երևանի պետ. համալս., Հայրապետ, 2015, 384 էջ:
4. **Մարգարյան Տ.Կ.**, Տեղական ինքնակառավարման սահմանադրականացման հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում: Եր., «Գիտություն», 2016, 124 էջ:
5. **Վաղարշյան Ա.Գ.**, Պետության և իրավունքի տեսություն-2: Դասախոսություն, **Արթուր Վաղարշյան**: ԵՊՀ, Եր., Հեղինակային հրատարակություն, 2011, 448 էջ:
6. **Бондарь Н.С.** Местное самоуправление и конституционное правосудие: конституционализация муниципальной демократии в России. - М.: Норма, 2008. - 592 с.
7. **Ванеев О.Н., Спас М.А.** Город и самоуправление: вопросы теории. - Красноярск, 2003. - 372 с.
8. **Дамдинов Б.Д.** Государственный суверенитет в системе принципов федеративного устройства России: некоторые проблемы теории и практики // Сибирский юридический вестник. 2003, N 4.
9. **Карташов В.Г.** Взаимодействие органов государственной власти субъекта Российской Федерации и органов местного самоуправления /В.Г. Карташов // Конституц. и муниципал. право. 2007, № 20.
10. **Ковачев Д.А.** Конституционный принцип: его понятие, реальность и фиктивность / Д.А. Ковачев. - Журнал российского права. 1997, № 9.
11. **Маловкина Н.В.** Правовое регулирование взаимодействия органов государственной власти субъектов Российской Федерации и органов местного самоуправления. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. - Белгород, 2013. - 174 с.
12. **Нуркин М.Г.** Теоретико-правовые основы взаимодействия государственных органов власти и органов власти местного самоуправления // Право и государство: теория и практика. 2009, № 8.
13. **Селютина Е.Н.** Взаимоотношения органов государственной власти РФ и органов местного самоуправления: правовой и политический аспекты местного самоуправления. - Орел, 2003. - 183 с.

14. **Скрипкин Г.В.** Взаимодействие органов государственной власти и местного самоуправления. – М., 2011. – 128 с.

15. **Тимофеев Н.С.** Реформа местного самоуправления - единство власти и демократизм. // Местное самоуправление в России. Сборник статей под общей редакцией д.э.н. В.Б. Зотова. – М.: Ось-89, 2003.

16. Информационно-аналитический отчет об исполнении решений КС РФ в 2022 году “Об исполнении решений Конституционного Суда Российской Федерации, принятых в ходе осуществления конституционного судопроизводства, в 2022 году” (подготовлен Секретариатом Конституционного Суда Российской Федерации в соответствии с пунктом 2 § 67 Регламента Конституционного Суда Российской Федерации) // СПС “Консультант Плюс”.

ПРИНЦИПЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ КОНСТИТУЦИОННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются принципы взаимодействия органов государственной власти и местного самоуправления в контексте конституционного регулирования.

В рамках исследования проанализированы представленные в теоретической литературе научные подходы, касающиеся принципов взаимодействия между органами государственной власти и местного самоуправления, а также особенности их конституционно-правовой природы и на основе проведенных правовых исследований выделены конституционные принципы, лежащие в основе их взаимодействия и определяющие модель поведения, на которой должны строиться их взаимные отношения.

Целью настоящей статьи являются выявление и систематизация принципов, лежащих в основе взаимодействия органов государственной власти и местного самоуправления, в контексте конституционного регулирования.

В статье рассматриваются вопросы, которые в той или иной степени нашли отражение в трудах различных авторов, но вместе с тем затрагиваются и такие фундаментальные проблемы, которые ранее не становились предметом комплексного научного обсуждения и правового анализа.

На основе проведённого правового анализа в качестве одного из ключевых принципов взаимодействия выделяется принцип обеспечения конституционно-правовой стабильности местного самоуправления. Этот принцип должен быть направлен на недопущение возможности внесения изменений в определяющие конституционно-правовые основы местного самоуправления нормы органами государственной власти в процессе их взаимодействия.

Ключевые слова: органы государственной власти и местного самоуправления, взаимодействие, принципы.

PRINCIPLES OF INTERACTION BETWEEN STATE AUTHORITIES AND LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES IN THE CONTEXT OF CONSTITUTIONAL REGULATIONS

Annotation

This article discusses the principles of interaction between state authorities and local self-government bodies within the context of constitutional regulations.

Within the scope of the research, scientific approaches presented in theoretical literature regarding the principles of interaction between state and local self-government bodies are examined. The study explores the constitutional-legal characteristics of these bodies and, based on conducted legal research, identifies the constitutional principles underlying the interaction between state and local self-government bodies. These principles define the behavioral model upon which the relationships between these entities should be built.

The aim of this article is to reveal and distinguish the principles that form the basis of such interaction in the context of constitutional regulations.

The article addresses issues that, to some extent, have been reflected in the works of various authors. At the same time, it tackles fundamental issues that have not previously been the subject of comprehensive scientific discussion or legal research.

Based on the legal analyses conducted, the principle of ensuring constitutional-legal stability of local self-government is identified as a cornerstone of interaction between state authorities and local self-government bodies. This principle should aim to prevent any possibility of changes to the legal norms that define the constitutional-legal foundations of local self-government by state authorities during their interaction.

Keywords: state authorities and local self-government bodies, interaction, principles.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 25.05.2025 թ., տրվել է գրախոսության 02.06.2025 թ., ընդունվել է տպագրության 12.06.2025 թ.: